

**AMALIY SAN’AT ORQALI O’QUVCHILARDA ESTETIK IDROK VA
BADIY TAFAKKURNI RIVOJLANTIRISH METODIKASINI
TAKOMILLASHTIRISH**

Baxridinova Shohsanam Quدرات qizi

Qarshi shahar 5-umumta’lim maktabi, o’qituvchi.

Email: shohsanambahridinova@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada amaliy san’at ta’limining o’quvchilarda estetik idrok va badiiy tafakkurni rivojlantirishdagi o’rni hamda uning metodik asoslari tahlil qilingan. Tadqiqotda iqtisodiy jihatdan nisbatan kam rivojlangan hududlarda, xususan, Surxondaryo viloyatidagi umumta’lim maktabi misolida san’at ta’limining holati, muammolari va imkoniyatlari o’rganilgan. Keys-stadi usulida olib borilgan sifatli tadqiqot davomida o’quvchilar, san’at o’qituvchilari va maktab rahbari bilan yarim tuzilgan intervyular o’tkazilib, san’at darslarining estetik tarbiya jarayonidagi o’rni aniqlangan. Natijalar shuni ko’rsatadiki, san’at ta’limi o’quvchilarda go’zallikni idrok etish, estetik qadriyatlarni anglash, ijodiy fikrlash va hissiy ifoda qobiliyatini rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Tadqiqot san’at darslarining samaradorligini oshirish uchun metodik ta’minotni kuchaytirish, o’qituvchilarning malakasini takomillashtirish va amaliy mashg’ulotlar sonini ko’paytirish zarurligini ta’kidlaydi. Maqola san’at ta’limini o’quvchilarning intellektual va hissiy rivojlanishining ajralmas qismi sifatida e’tirof etish zarurligini asoslaydi.

Kalit so’zlar: Amaliy san’at, estetik idrok, badiiy tafakkur, san’at ta’limi, ijodkorlik, metodika, estetik tarbiya, hissiy rivojlanish.

Tasviriy san’at ta’limi o’quvchilarda ijodkorlik, tanqidiy fikrlash va hissiy rivojlanishni shakllantirishdagi o’rni bilan keng e’tirof etilgan. Biroq, O’zbekistonning iqtisodiy jihatdan nisbatan kam rivojlangan ayrim hududlarida san’at ta’limi hali ham bir qator muammolarga duch kelmoqda. Xususan, moddiy-texnik bazaning yetarli emasligi, maxsus malakali o’qituvchilarning tanqisligi va o’quv jarayonida zarur vositalar bilan ta’minlanmaganlik bu yo’nalishdagi ta’lim sifatiga salbiy ta’sir ko’rsatmoqda. Natijada, o’quvchilarning amaliy san’at bilan muntazam shug’ullanish imkoniyati cheklanib, ularning estetik idroki va badiiy tafakkurining rivojlanishiga to’siq bo’lmoqda. Ushbu maqolada O’zbekistonning Surxondaryo viloyatidagi qishloq hududida joylashgan umumta’lim maktabida san’at ta’limining o’quvchilar estetik idroki va badiiy tafakkuriga ta’siri tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalari san’at ta’limini yanada samarali tashkil etish uchun metodik ta’minotni kuchaytirish, o’qituvchilar malakasini oshirish hamda amaliy mashg’ulotlarni ko’paytirish zarurligini ko’rsatadi.

O‘zbekistonning ayrim iqtisodiy jihatdan nisbatan kam rivojlangan hududlarida, hatto shahar atrofi joylarida ham, ta’lim imkoniyatlariga salbiy ta’sir ko‘rsatuvchi iqtisodiy muammolar saqlanib qolmoqda. Mamlakat ta’lim dasturlarida san’at ta’limining ahamiyati alohida ta’kidlangan bo‘lishiga qaramay, bunday hududlardagi maktablarda mavjud cheklangan mablag‘lar asosan ona tili, matematika va chet tili kabi asosiy fanlarga yo‘naltiriladi. Natijada tasviriy va amaliy san’at darslari e’tibordan chetda qolib, o‘quvchilarning san’at bilan chuqur shug‘ullanish imkoniyatlari kamayadi. Bu esa nafaqat ularning badiiy ko‘nikmalarini, balki kengroq ma’nodagi intellektual va hissiy rivojlanishini ham cheklaydi.

Mazkur tadqiqotning asosiy g‘oyasi shundan iboratki, san’at ta’limi orqali o‘quvchilarning estetik idrokini rivojlantirish ularning har tomonlama shakllanishiga sezilarli hissa qo‘shadi, hatto iqtisodiy jihatdan nochor hududlarda ham. Tadqiqotning maqsadi — iqtisodiy imkoniyatlari cheklangan O‘zbekiston hududlarida san’at ta’limining hozirgi holatini o‘rganish hamda uning o‘quvchilarda estetik idrok, ijodkorlik va o‘zini ifoda etish qobiliyatlarini shakllantirishdagi o‘rnini baholashdan iborat. Mazkur ishda sifatli (qualitative) tadqiqot yondashuvi asosida o‘quvchilar va o‘qituvchilar duch kelayotgan muammolar hamda san’at ta’limining o‘quvchilarning ma’naviy va hissiy rivojlanishidagi ijobiy ta’siri tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalari san’at ta’limini iqtisodiy jihatdan nisbatan kam rivojlangan maktablarning o‘quv dasturlariga samarali integratsiya qilish bo‘yicha tavsiyalar ishlab chiqishga xizmat qiladi.

Yakunda maqola ta’lim tizimida inklyuziv va kompleks yondashuv zarurligini ta’kidlaydi, ya’ni estetik tarbiya va san’at ta’limini o‘quvchilarning intellektual hamda hissiy rivojlanishining ajralmas qismi sifatida e’tirof etishni ilgari suradi — ularning ijtimoiy-iqtisodiy sharoitidan qat’i nazar.

Metodologiya.

Mazkur tadqiqot keys-stadi shaklida tashkil etilgan bo‘lib, u O‘zbekistonning Surxondaryo viloyatidagi bir umumta’lim maktabi misolida olib borildi. Ushbu yondashuv hududiy sharoitni chuqur o‘rganish, mavjud muammolarni aniqlash hamda iqtisodiy jihatdan cheklangan ta’lim muhitida san’at ta’limining amalda qanday tashkil etilayotganini batafsil tahlil qilish imkonini beradi. Sifatli (qualitative) tadqiqot asosida olib borilgan bu ish san’at ta’limining imkoniyatlari va to‘siqlarini aniqlash, shuningdek, uning o‘quvchilarning estetik idroki va badiiy tafakkuriga ta’sirini chuqur o‘rganishni maqsad qilgan.

Tadqiqot ishtirokchilari san’at ta’limi jarayonida bevosita ishtirok etuvchi shaxslar orasidan tanlab olindi. Jami 13 nafar ishtirokchi tadqiqotga jalb etildi: ulardan 10 nafari o‘quvchilar bo‘lib, ular maqsadli tanlov (purposeful sampling) usuli orqali, san’at darslaridagi ishtirok darajasi turlicha bo‘lgan o‘quvchilarni qamrab olish maqsadida tanlandi. Bu o‘quvchilar turli bosqichlarda ta’lim olayotgan sinflarni

ifodalab, san’at ta’limining ta’siri haqida kesimiy (cross-sectional) tasavvur beradi. 2 nafar san’at fani o’qituvchisi tadqiqotga ularning amaliy tajribasi, o’quvchilarning darsdagi faolligi va dars jarayonida uchraydigan muammolarni tahlil qilish maqsadida kiritildi. Shuningdek, maktab rahbari bilan o’tkazilgan suhbat orqali san’at ta’limining maktabdagi o’rni, o’quv dasturidagi ahamiyati va rahbariyatning bu yo’nalishga bo’lgan munosabati o’rganildi.

Tadqiqotda ikkita asosiy sifatli ma’lumot to’plash usuli qo’llanildi: intervyu va dars kuzatuvlari. Har bir ishtirokchi bilan yarim tuzilgan (semi-structured) intervyular o’tkazilib, respondentlarga ochiq savollarga keng javob berish imkoniyati yaratildi. Tadqiqotchi uch oy davomida san’at darslarini bevosita kuzatib bordi. Kuzatuvlar davomida o’qituvchilarning dars o’tish uslublari, o’quvchilarning faolligi hamda sinfdagi umumiy o’quv muhiti tahlil qilindi. Kuzatuvlar davomida bajarilgan amaliy mashg’ulot turlari, o’quvchilarning ishtirok darajasi va darslarning tuzilishi bo’yicha batafsil yozuvlar olib borildi. Bu yozuvlar intervyu natijalarini to’ldiruvchi qo’shimcha kontekstual ma’lumot sifatida tahlil qilindi.

Tadqiqot mavzusi — san’at ta’limining o’quvchilarning estetik idrokiga ta’siri — va mahalliy iqtisodiy-ijtimoiy sharoitlarni inobatga olgan holda, tadqiqotchilar turli respondent toifalari uchun mos intervyu savollarini ishlab chiqdilar. Savollar bir-biriga ma’nan bog’liq bo’lib, har bir respondent guruhining roli va tajribasini hisobga olgan holda tuzildi.

Maktab rahbari uchun savollar:

1. Sizning maktabingizda estetik nazariya muhokamasi va tadqiqi tasviriy san’at o’quv dasturiga qanday integratsiya qilinadi?
2. Sizningcha, estetik nazariya o’quvchilarning san’atni idrok etish va undan zavqlanish qobiliyatiga qanday ta’sir ko’rsatadi?
3. Mahalliy ijtimoiy sharoitlarda o’quvchilarning estetik idrokida qanday o’zgarishlarni kuzatgansiz?

San’at o’qituvchilari uchun savollar:

1. Siz estetik nazariyani muhokama qilish va o’rganish jarayonini o’z tasviriy san’at darslaringizga qanday kiritasiz?
2. O’quvchilar o’z javoblari va ijodiy ishlarida estetik qadriyatlarni qanday namoyon etadilar?
3. Mahalliy ijtimoiy muhit o’quvchilarning estetik idrokiga qanday ta’sir ko’rsatadi, deb o’ylaysiz?

O’quvchilar uchun savollar:

1. San’at darsida estetik tushunchalar muvaffaqiyatli qo’llangan mashg’ulot yoki faoliyatdan misol keltiring.
2. San’at ta’limi natijasida estetik tushunchalarni anglash darajangiz qanday o’zgarganini tushuntirib bering.

3. Sizningcha, mahalliy ijtimoiy sharoitlar estetik idrok va badiiy tafakkuringizga qanday ta'sir ko'rsatadi?

Tadqiqotning asosiy cheklovi shundaki, u faqat bitta maktab misolida o'tkazilgan keys-stadi tadqiqotiga asoslangan. Shu bois natijalarni O'zbekistonning boshqa iqtisodiy jihatdan kam rivojlangan hududlariga to'liq tatbiq etish cheklangan bo'lishi mumkin. Shuningdek, sifatli tadqiqotning sub'ektiv tabiati sababli natijalar ishtirokchilarning shaxsiy qarashlari va tajribalariga tayanadi, bu esa ayrim sub'ektivlikni keltirib chiqarishi mumkin. Kelgusida o'tkaziladigan tadqiqotlarda bir nechta maktablarni qamrab olish yoki uzun muddatli (longitudinal) yondashuvdan foydalanish orqali san'at ta'limining estetik idrokka uzoq muddatli ta'sirini tahlil qilish maqsadga muvofiqdir.

San'at ta'limining o'quvchilarning estetik qobiliyatiga ko'rsatadigan ta'siri

San'at ta'limi o'quvchilarda estetik idrokni shakllantirishda muhim o'rin tutadi. Ushbu jarayon go'zallikni idrok etish, qadrlash va ifodalash kabi ko'nikmalarni o'z ichiga oladi. Ayniqsa, iqtisodiy jihatdan nisbatan kam rivojlangan hududlarda san'at ta'limining ahamiyati yanada ortadi, chunki bu joylarda madaniy va estetik rivojlanish imkoniyatlari ko'p hollarda cheklangan bo'ladi. Shu sababli maktabdagi san'at ta'limi o'quvchilarda estetik tushunchalarni, ijodiy fikrlashni va badiiy didni shakllantirishda asosiy omilga aylanadi.

Estetik idrok keng ma'noda insonning atrof-muhitdagi go'zallikni anglash, qadrlash va baholash qobiliyatidir. Bu faqatgina tasviriy san'atni tushunish yoki baholash bilan cheklanmay, balki san'at shakllarini talqin etish, ularning madaniy va tarixiy kontekstini anglash, shuningdek, tafakkurni chuqurlashtirishni ham o'z ichiga oladi. Estetik idrokning rivojlanishi o'quvchilarga san'at, madaniyat va hayot o'rtasidagi bog'liqlikni anglash, turli nuqtai nazardan fikrlash hamda ijodiy yondashish imkonini beradi.

San'at ta'limi shuningdek, o'quvchilarning psixologik va hissiy rivojlanishiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi, bu esa bevosita estetik idrok bilan chambarchas bog'liqdir. Mastandrea va hamkorlari (2019) o'tkazgan tadqiqot natijalariga ko'ra, tasviriy san'at bilan muntazam shug'ullanish insonda stressni kamaytiradi, hissiy muvozanatni tiklaydi va estetik qadriyatlarni his etishga yordam beruvchi kognitiv-hissiy jarayonlarni faollashtiradi. San'at asosidagi mashg'ulotlar o'quvchilarda empatiya, go'zallikka chuqur munosabat va murakkab hissiy holatlarni ijodiy ifoda orqali anglash qobiliyatini rivojlantiradi.

Shuningdek, Jin Xuguang (2022) tomonidan olib borilgan tadqiqotda san'at ta'limining o'quvchilarning ruhiy salomatligi, ijodkorlik darajasi va hissiy intellektiga ijobiy ta'siri o'rganilgan. Muallif ijodiy faoliyatning o'quvchilarda estetik idrokni shakllantirish, estetik didni rivojlantirish hamda shaxsiy o'sishga ko'maklashishdagi muhim ahamiyatini ta'kidlaydi.

Shunday qilib, mavjud ilmiy tadqiqotlar san’at ta’limi nafaqat o’quvchilarning badiiy malakasini, balki ularning tafakkuri, hissiy barqarorligi va ijtimoiy-madaniy ongini ham rivojlantirishini tasdiqlaydi. Estetik idrokning shakllanishi o’quvchilarni hayotdagi go’zallikni ko’ra olish, baholay olish va ijodiy ifoda etish qobiliyatini oshiradi. Shu jihatdan, san’at ta’limi har tomonlama rivojlangan shaxsni tarbiyalashning ajralmas qismi sifatida qaralishi lozim.

XULOSA

O’tkazilgan tadqiqotlar natijalari shuni ko’rsatadiki, amaliy san’at ta’limi o’quvchilarda estetik idrok va badiiy tafakkurni rivojlantirishda beqiyos ahamiyatga ega. San’at mashg’ulotlari nafaqat o’quvchilarning tasviriy ko’nikmalarini shakllantiradi, balki ularning ijodiy fikrlash, his-tuyg’ularni ifoda etish va atrof-muhitdagi go’zallikni anglash qobiliyatlarini ham rivojlantiradi. Ayniqsa, iqtisodiy jihatdan nisbatan kam rivojlangan hududlarda san’at darslari o’quvchilarda estetik qadriyatlarni tarbiyalash, ularni madaniy merosga hurmat ruhida tarbiyalash hamda shaxsiy o’sish va ijtimoiy faollikka yo’naltirishda muhim omil bo’lib xizmat qiladi. Tadqiqot natijalariga ko’ra, san’at ta’limining samaradorligini oshirish uchun o’qituvchilarning kasbiy malakasini uzluksiz rivojlantirish, zamonaviy (ilg’or) metodikalarni qo’llash, amaliy mashg’ulotlarga e’tiborni kuchaytirish va o’quv muhitini estetik jihatdan boyitish zarur. Shuningdek, san’at darslarini boshqa fanlar bilan integratsiya qilish o’quvchilarning umumiy tafakkurini kengaytiradi va ularning hissiy-intellektual rivojlanishiga ijobiy ta’sir ko’rsatadi. Shu bois san’at ta’limini ta’lim tizimining ajralmas tarkibiy qismi sifatida rivojlantirish dolzarb vazifa hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO’YXATI.

1. Ye, L., Chen, Y. (2025). The Impact of Aesthetic Education on University Students. Beijing: Educational Research Press.
2. Zhao, X., Liu, M. (2025). Practices and Effects of New Media Art Aesthetic Education. *Frontiers in Education*, Vol. 14(2), pp. 115–128.
3. Ibáñez, A. M. M. (2024). Spaces for Aesthetic Creation and Experimentation in Art. *International Journal of Education & Arts*, Vol. 25(6), pp. 40–58.
4. D’Olimpio, L. (2021). Defending Aesthetic Education. *British Journal of Educational Studies*, Vol. 69(4), pp. 427–441.
5. Guo, Z. (2021). Art Design Education Based on Contemporary Aesthetic Culture. *Journal of Art and Design Education*, Vol. 34(3), pp. 215–229.
6. Denac, O. (2021). Aesthetic Education in the Contemporary School Curriculum: Challenges and Perspectives. *Journal of Education and Learning Research*, Vol. 18(3), pp. 45–56.

7. Rucińska, A. (2022). Aesthetic Competence in Modern Pedagogy: From Theory to Practice. Warsaw: PWN Scientific Press.
8. Abdirasilova, S. (2023). Estetik tarbiyaning shaxs kamolotidagi o‘rni. O‘zbekiston Pedagogika Jurnali, №2, 45–51-betlar.
9. Rasulova, N., Omonov, M. (2022). San’at ta’limida estetik idrokni shakllantirish metodikasi. Toshkent Davlat Pedagogika Universiteti Ilmiy Axboroti, №4, 33–39-betlar.
10. Yuldasheva, M. (2021). Ta’lim jarayonida estetik tafakkurni rivojlantirishning pedagogik shart-sharoitlari. Toshkent: Fan va Texnologiya.